

Az ügy: Megemlékezés a roma holokauszt és a sorozatgyilkosságok áldozatairól

Gyászünnepe Máig vita folyik arról, hányan haltak meg a pharrajimos következtében

„Rányomta a földet”

Czene Gábor

1944. augusztus 2-ról 3-ra virradóra számolták fel a náci az auschwitz-birkenai halálgyárban kialakított cigány családi tábor. Néhány óra alatt mintegy háromezer romát pusztítottak el a gázkamrákban: gyermekeket, nőket és férfiakat. A Cigány Vi-

lágyszövetség kongresszusa 1972-ben ezt a napot, augusztus 2-át nyilvánította a roma holokauszt (pharrajimos) nemzetközi emléknapjává.

„...asztán tehervonattal kivittek bennünket Linzbe, egy lágerba. A várostól távolabb, egy erdőben voltunk vagy másfél hónapot. A földön feküdtünk, a sárban, mint a disznók. Hát, az ághegyet ettük meg a füvet.

Nagyon kevés enivalót adtak” – emlékezett vissza *Krasznai Rudolf* az átélt szörnyűségekre a Roma Sajtóközpont ezredfordulón kiadott kötetében. – „A zsidókat is ölték, mindenhol. Tizenöt vagy húsz embert kivittek, azok megásták a gödört, a többiek meg sorakozó körbe. Aztán géppisztollyal agyonlőtték őket, estek bele. Én csak a halottakat láttam,

leöntötték őket mésszel, ment a tolokoci, rányomta a földet, oszt Isten velük! Dachauban láttam ezt, negyvenötben. Akkorra már megszűnt a tábor, dolgozni vittek oda minket. Temettük az embereket.”

Még egy idézet, ezúttal *Hódosi Magdolnától*: „Egyszer csak kiabál a kápó, hogy Mágdaléná Hódosi, Mágdaléná Hódosi. Jelentkeztem.

És akkor egy ilyen szőke SS-nő elvitt orvosi vizsgálatra. Nem tudom, mit csináltak velem. A tábortól kórházban ébredtem fel, egy rendes tábortól kórház volt. Valami nőgyógyász. Arra még emlékszem, hogy valamit belém fecskendeztek, valami injekciót. Akkor még ébren voltam. Nem is sejtettük, hogy mit csinálnak. Nagyon kiválgatták, hogy mivel végezzenek kísérletet. (...) Negyvenfokos lázam lett utána, állandóan görcsöltem, petefészek-gyulladásom volt évekig.”

A kilencvenes évek elején főleg vidéki helyszíneken – Nagykanizsán vagy például Nyíregyházán – tartottak rendezvényeket a roma áldozatok emlékére. Ha nem is a legelső, de az első országos médiaérdeklődést kiváltó gyászünnepe 1997-ben a Roma Polgári Alapítvány szervezte a Parlamentnél.

Az idei évfordulón, pénteken délután a Páva utcai holokauszt-emlékközpontban, este pedig a IX. kerületi Nehru parkban, a roma holokauszt emlékművénél tartanak megemlékezést. Utóbbi esemény mottója: „A múltunk ismerete a jövőnk záloga!”

Ugyanakkor még mindig nem alakult ki egyetértés arról, hogy megközelítőleg hány áldozatot követelt a cigányüldözés a második világháború idején. A Tom Lantos Intézet tavalyi közleménye úgy fogalmazott, hogy a magyarországi romák közül „egyes feltételezések szerint 60-70 ezren, mértéktartóbb becslések alapján 20-30 ezren” estek áldozatul. *Szita Szabolcs*, a Páva utcai emlékközpont igazgatója a mértéktartónak minősített becslést is erős túlzásnak, valamifajta számháború részének nevezte. Bár pontos adatok nincsenek, a roma áldozatok száma szerinte nem tízezrekre, hanem néhány ezerre tehető.

Hasonló következtetésre jutott *Karsai László* történész is. 1992-ben megjelent könyvében (A cigánykérdés Magyarországon 1919–1945) az elpusztított, álorvosi kísérletekkel megkínzott, megnyomorított, deportált vagy munkaszolgálatra hurcolt roma honfitársaink számát öt-ezerre becsülte. Az eltelt több mint két évtizedben a történész nem látott okot arra, hogy változtasson álláspontján.

Az emberveszteség mértékéről folyó vitáktól függetlenül Karsai könyvében hangsúlyozta: a roma holokauszt történetét az emlékeztetnek meg kell őriznie. Hisz több ezer magyar embert pusztán azért, mert cigány volt (vagy csak annak minősítették őket), üldöztek, deportáltak, sőt meggyilkoltak 1944–45-ben.

A roma holokauszt emlékműve FOTÓ: REVICZKY ZSOLT

Páva utca és Nehru park

A Páva utcai holokauszt-emlékközpontban pénteken délelőtt tizenegy órakor kezdődik a rendezvény. Szita Szabolcs igazgató, Doncsev András államtitkár és Makai István, a Roma Polgári Tömörülés elnöke mond beszédet. A Nehru parkban este héttől – többek között – Szentandrassy István festőművész és Daróczi Ágnes, a Phralipe alelnöke szólal fel.

Bőrük volt a bűnük

A roma holokauszt nemzetközi napja alkalmából megemlékeznek annak a sorozatgyilkosságnak az áldozatairól is, amely 2008–2009-ben történt Magyarországon. A rasszista támadók hat romát öltek meg, többeket megsebesítettek.

Az utolsó gyilkos akciót a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Kislétán hajtották végre. Balogh Mária és 13 éves lányára, Pótor Tímeára törték rá az ajtót. A fegyveres támadásban az aszszony életét veszítette, a súlyosan sebesült, sokkos állapotban lévő kislányra

később egy hozzátartozó talált rá. A mentők Nyíregyházára szállították: a kórházi beavatkozás mentette meg az életét.

A kislétai támadás 2009. augusztus 2-án történt – a roma holokauszt emléknapján.

Az X Kommunikációs Központ virtuális megemlékezést indított, hogy a tragikus események ne menjenek feledésbe. A központ híradása szerint a „Bőrük volt a bűnük” című sorozat pár perces spotjai Fullajtár Andrea, Gryllus Dorka, Kulka János és Nagy Zsolt főszereplésével készültek. A kezdeményezéshez csatlakozó cégek, szervezetek és sajtóorgánomok augusztus 2-án levetik vagy felületeiken nyilvánosságra hozzák a romagyilkosságok áldozataira és a túlélőkre emlékeztető kisfilmeket.

Az akcióhoz többek között a Telenor, az IBM, a Terror Háza Múzeum, a Snéberger Központ, az Otthon Centrum, a Libri, a Katona József Színház csatlakozott. A filmeket levetik a Budapest Film moziijaiban, a Művészetek Völgyében és a Lőrincz pap téri Pesti Jézus Szíve-templomban. (Cz. G.)

Kollektív emlékezet

Vannak fehér foltok

Czene Gábor

Évekbe telt, mire a tervből valóság lett, és végre sikerült annyi pénzt összegyűjteni, hogy Budapesten is legyen emlékműve a roma holokauszt áldozatainak. *Szabó Tamás* szobrászművész és *Mauer Klimes Ákos* formatervező alkotása a Duna partján, a pesti oldalon, a IX. kerületi Nehru parkban kapott helyet. A három méter magas fekete gránitoszlop a krematórium kemencéjét jelképezi.

Az emlékművet 2006 szeptemberében avatták fel, majd ismeretlenek többször is megszentelték. Roma és nem roma demokraták aztán közösen mosták le a gyalázatot.

A kegyeletstörtéti akciók jelzik, hogy akadnak még fehér foltok a magyar tár-

sadalom kollektív emlékezetében. Nem csupán a sok évtizeddel ezelőtt történt tragédiák feldolgozásával vannak bajok, mintha a közelmúlt traumáival se nagyon tudnánk mit kezdeni.

A tatárszentgyörgyi emlékmű kálváriája jól mutatja, hogy – *Horváth Aladár* roma polgári jogi aktivistát idézve – mennyire képtelenek vagyunk tisztességesen szembenézni a múlt borzalmaival. *Alexander Schikowski*, egy Németországban született, régóta Budapesten élő művész nagyméretű, fából készült absztrakt szobrot faragott: így szeretett volna emléket állítani a romák elleni sorozatgyilkosság áldozatainak. „Róbert és Robika” – a Tatárszentgyörgyön megölt édesapa és kislány után ezt a nevet adta a szobornak.

Tatárszentgyörgynek ajánlotta fel az emlékművet, teljesen ingyen. Egyedül annyit kért, hogy a szobrot közterületen állítsák fel. Az önkormányzat kétszer is megtárgyalta az ügyet, és mindkét alkalommal elutasító döntést hozott. Az indoklás az volt, hogy a szobor „mindig is a tragédiára emlékeztetné” a helybelleket és a településre látogatókat, már-

pedig „szeretnénk ezt mindannyian elfelejteni”. A tatárszentgyörgyiek tehát nem osztották *Marsovszky Magdolna* kultúrakutató véleményét, aki szerint ha nincs kollektív büntudat, kollektív öröm sincs. A művész más településekre is tárgyalt, de sehol nem járt eredménnyel. Az emlékmű végül a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség békásmegyeri templomának kertjébe került. Az avatóünnepségen *Kállai Ernő* kisebbségi ombudsman kijelentette: „Intő jel, hogy vannak olyanok, akik úgy gondolják, emlékezni fájdalmas és haszontalan, így egy boldogabb jövő reményében ki akarják törölni a rossz emlékeket az életükből”.

Iványi Gábor lelkész, a testvérközösség vezetője arról beszélt, hogy az alkotásnak Budapest valamelyik frekvenciáján pontján, például a Parlament előtt, a Kossuth téren kellene állnia. Várja a jelentkezőket: részéről semmi akadálya annak, hogy az emlékmű új, méltó helyre költözzön. Ennek három éve. A szobor még most is a békásmegyeri templom kertjében látható. Kállai Ernő már nem kisebbségi ombuds-

Tatárszentgyörgyi megemlékezés 2010-ben FOTÓ: TEKNÓS MIKLÓS

man, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösséget időközben megfosztották egyházi rangjától. A Kossuth tere átépítik: *Károlyi Mihály* szobrát elvitették, a kormány az 1944 előtti állapotokat akarja helyreállítani.

Közben a parlamenti szélsőjobb tagadja, hogy bármi köze lenne a cigányok elleni rasszista támadásokhoz. *Vona Gábor* jobbközös pártelnök feljelentette azt a roma politikusot, aki a gyilkosságok felbujtásával vádolta.

A politikai felelősséget azonban nem lehet ilyen könnyen elhessenteni. A gyilkosok több olyan helyszínt is választottak, ahol előzőleg a Jobbikhoz kötődő Magyar Gárda tagjai megjelentek.

Az egyik település a Pest megyei Galgagyörk: a gárdisták egy romákkal konfliktusba keveredett „magyar családot” segítettek kiköltözni. Nem sokkal később következett a cigányok elleni támadás. A lesből leadott lövésektől ekkor még senki nem sérült.

A másik szóban forgó helyszínen a Magyar Gárda 2007 őszén első felvonulását tartotta a „cigánybűnözés” ellen. A település: Tatárszentgyörgy.